

ՕՐԱԳԻՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏՆՏԵՍԸ ԵՒ ԲՆԸ

ԳԻՏԵԼԵԱՑ

Ժ. ՏԱՐԻ ԹԻԻ 10.

1852

ՄԱՅԻՍ 15.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Դ.

Դաստիարակութիւնը գործ է փառաբարոյրեալ :¹

Չարեացիքն և զօրացիքն աղուն կարողութիւնները . ուրեմն դաստիարակութեան առաջին օրէնքն այս է :

Իսկ ասով գործքը դեռ լմնցած չըլլար : Ի՞նչ որ դաստիարակութիւնը չը հշտէ և չը հրահանգէ , չէ թէ միայն չարեացիքն և զօրացիքն համար է , հապանաւ Բարեհաբեւ համար :

Դաստիարակութիւնը չէ թէ միայն մարդուս անխորշելի հարկաւորութիւն

և իրեն գոյութեանը պայման մըն է , հապանաւ ազնուական և սիրելի զարդ մը . պէտք է որ դաստիարակութիւնը զնութիւնը քաղցրացնէ , զարդարէ և գեղեցկացնէ :

Ուսուցիչը պէտք է հնարադէտ ճարտարի մը նմանի , որ անյարդ աղամանը գետնէն կ'առնու , և առանց անոր բնական պնդութեանը փնասելու , կուտայ անոր այն պայծառութիւնը , այն կրակը և այն վառվռուն երեսները , որ մարդուս աչքը կը զուարճացնեն ու կը

¹ Տես երես 17 :

չըտուցանեն, և աշխարհքիս զարդերէն մէկը կ'ընեն, և բնութեան պարգևներէն աւելի սքանչելին :

Վոյնպէս մարդուս կարողութիւնները քիչ շատ անհարթ, կոշտ, տգեղ և անկարգ են . դաստիարակութիւնը էջ ճշակէ և էջ հրահանգէ որ անոնց վրայէն բնական կոշտութիւնն ու խորտուբորտութիւնը մէկ դի առնու : Վաստիարակութիւնը պէտք է որ այն կարողութիւնները թէ թեթեւաշարժ ընէ, թէ աւելի վայելուչ շարժմունքներ տայ, և թէ հաճոյական վարմունք մը, փափուկ և ազնուական կեանք մը : Ինքն է որ միտքը կը բարեկարգէ, ինքն է որ կը բարեկարգէ բնաւորութիւնն և սովորութիւնները, ինքը կու տայ անոնց քաղցրութիւն մը և պարզութիւն մը, միանգամայն շնորհք և վայելչութիւն, ինքն է որ առաքինութիւնն ալ կը բարեկարգէ :

Թէ որ դաստիարակուելու տղան առանց բարեկիրթ ըլլալու զարգանայ, բիրտ և անկիրթ կը մնայ իր կոշտ զարգացմամբ և վայրենի զօրութեամբ :

Քաղաքավարութիւնը 'ի սկզբանէ հետէ Վաղղիոյ դաստիարակութեան գեղեցիկ յատկութիւններէն մէկն եղած է : Վուցէ այս է Վաղղիոյ դաստիարակութիւնը դուրս ցառքեցնող յատկութիւնը : Եւ նոյն իսկ դաստիարակութիւն բառը մեր գաղղիացւոցս լեզուին մէջ այս մասնաւոր իմաստը կու տայ . և մեր մէջը, լաւ կը թուած չըսուիր, ով որ վարդ-իլ փի-իւլ ըսուած բանը չունի . աս ալ մէկ ուրիշ բնիկ գաղղիացի բառ մըն է : Իրաւընէ մեր առջևը ով որ քաղաքավարութեանէ զուրկ է, վարուիլ չգիտեր :

Վարմունքի քաղաքավարութիւն, վայելչութեան զգացմունք, բարակ կերպ և ախորժ . ասոնք են ահա որ Վաղղիոյ մէջ աւելի 'ի գործ կը դրուին, քան թէ կը սահմանուին, և նախանձորդ ազգերն ալ միաբան Գաղղիայի Գաղա-վարդ-իւլն կ'անուանեն . ազնուական ժառանգութիւն ազգային բնաւորութեան, և փառաւոր յատկութիւն, ու

րուն վրայ պէտք է ուրախանանք, թէ որ իրաւընէ այս օրս ալ այնչափ հաստատուն և նախնի առաքինութեանց նաւակոծութեանը մէջէն այս բարեկիրթութիւնը գէթ կրցեր ենք ազատել : Պէտք չէ ամենեւին կարծել որ ատիկայ դաստիարակութեան կամ ազգային բընաւորութեան սնափառութիւն մըն է . քաղաքավարութիւն անխղելի կապուած է օգտակար և ընկերական առաքինութեանց հետ, որոնցմով ազգ մը կրնայ պարծիլ ու երջանկանալ :

Բայց կ'ուզեմ լաւ հասկըցնել որ քաղաքավարութիւն ըսածս չէ այն որ սովորաբար ընկերութեան առաջին կարգի մարդկանց պահուած է, իմ ըսածս բոլոր մարդկային դաստիարակութեան վրայօք է : Եւ ուզեմ ուզեր ըսել որ դաստիարակութիւնը ամենուն զարմանալի կերպեր կու տայ, որոնք շատ անգամ ուրիշ բան չեն, բայց եթէ ապականութեան վայելչութիւն . հապաւարծեմ թէ դաստիարակութիւնը պէտք է այնպէս բարեկիրթ թէ խեղճ գեղացւոյն և աղքատ երկրագործին սիրտը, ինչպէս որ հարուստին և ազնուական մարդուն սիրտը . և պէտք է անոր բոլոր անձին, խօսուածքին, նայուածքին վրայ այն ազնուական և արժանաւոր կերպերը տպաւորել, որ վրան համարմունք տան : Վրիստոնէական դաստիարակութիւնը այս կողմանէ շատ զարմանալի օրինակներ տուած է, ինչուան այնպիսի ժողովրդոց մէջ, որ հազիւ քաղաքականութեան նուազ կերպարանք մը առած կը կարծուին :

Եւս բանս ես ալ շատ տեսեր եմ, զորոնք ինչուան հիմա քանի որ կը յիշեմ և մտքէս կ'անցնեմ, սիրտս կը փղձկի : Տեսեր եմ բնութեան աւելի վայրենի տեղուանքը և ալպեան լեռներուն հեռու գլուխները լեռնաբնակ մարդիկ, որոնց վրայ այնպիսի մեծ ազնուութիւն մը, այնպիսի անուշ քաղաքավարութիւն տեսեր եմ, որ քաղաքացւոց քով չգտուիր : Եւս ազնիւ մարդկանց վրայ կ'երեւար միանգամայն համարձակութիւն մը, ու մէկ շնորհալից քա-

շուածութիւն մը , ոչ անշնորհք յանդրգնութիւն և ոչ անախորժ շփոթութիւն . անկեղծ էին , պարզամիտ , բարեսիրտ , մեծարու , մարդասէր և ծառայելու պատրաստ :

Ֆենեկոն կ'ըսէ թէ պարզմտութիւն մը կայ որ պակասութիւն է , և կայ պարզմտութիւն ալ որ զարմանալի առաքինութիւն է : Այս ճշմարիտ է . այն լեւներուն մէջ տեսայ այն անկեղծ , այն բարի , այն զարմանալի պարզմտութիւնը , որ դարձեալ Ֆենեկոնին ըսածին պէս , կատարեալ բարեկրթութիւն է , որն որ աշխարհք միշտ չճանչնար , որչափ որ ալ բարեկրթ ըլլայ :

Ահա ճշմարիտ և կատարեալ քաղաքավարութիւնը՝ սնոտի արտաքին և խաբէբայ վայելչութիւն մը չէ . ասիկայ բարի սրտին ցոլացած պատկերն է : Այն կոպիտ՝ կամ թէ որ կ'ուզես իրեն ձանձրացուցիչ մեծարանքներովը ծաղրելի գեղացին , թէ որ բարի սիրտ և կանոնաւոր միտք ունենայ , իրօք աւելի բարեկրթ է քան զայն զարդարուն աշխարհավարը՝ որ իր վարպետ կոտորտաւորներուն տակը ապերախտ , անիրաւ և ամենայն տեսակ կեղծաւորութեան և ցածութեան յարմար սիրտ մը ծածկած ունենայ :

Դունքու աշակերտիդ ուղածիդ չափ բարակ կերպեր սորվեցուր , կենցաղավարութեան մէջ աշխուժութիւն և զուարճացուցիչ դարձուածքներ , շնորհքով խօսելու և բարեւելու դիւրաթեքութիւն , և միով բանիւ այն ամենայն բան որ կ'ըսուի աշխարհային սիրելի կերպ . բայց դեռ իրեն ճշմարիտ քաղաքավարութիւն սորվեցուցած չես ըլլար :

Արնայ ալ ըլլալ որ այդ տղան այնչափ քաղաքավար ըլլայ , որ ուրիշներուն վրայ մանր բարեկրթութեան թերութիւնը իրեն աչքին հրէշ մը երևնայ , շատ մարդիկ իրեն անախորժ , ծիծաղելի և ձանձրալի գան : Այդ տղան շատ անգամ կատակի առնող կ'ըլլայ , ձանձրացող , վար զարնող խիստ լաւ մարդավարութեամբ . իսկ աշխարհք կը

համարի որ այդ տղան ամենաբարակ քաղաքավարութեան բոլոր շնորհքները ունի : Բայց Ֆենեկոն որ Սուղովիկոս ԺԴ^{էն} դարուն գուցէ աւելի բարեկրթ մարդն եղաւ , խիստ տարբեր դատաստան կը կտրէ այդպիսեաց վրայ :

“ Այս բան մը աւելի վեր դնելու արժանի , բան զուղիղ միտքը և քան զառաքինութիւնը . աս երկու բանն ալ կը սորվեցնեն որ ձանձրութիւնը չէ թէ գովելի բարակութիւն մըն է , հասարակ հիւանդ մտաց տկարութիւն մը :

Այն միտքը որ քաղաքավարութեան համեմատած է , բայց գիտէ միանգամայն ըստ պիտոյից անկէց ալ աւելի բարձր ելլել , որպէս զի աւելի հաստատուն բաներու հասնի , խիստ շատ աւելի գերագոյն է քան զայն փափուկ և իրենց ձանձրութեանէն յաղթութեամբ միտքերը ” :

Այսպէս ուրեմն դաստիարակութիւնը պարտական է քաղաքին մէջ բանութներուն , արտերու մէջ բնակող գեղացւոյ , և սոսկական քաղաքացւոյ տղոցմէն սկսեալ ինչուան բարձր աստիճանի տղաքը բարեկրթել զարգացնելով և զօրացնելով , կ'իմացուի՝ որ ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի պիտի ըլլայ . բայց արժանաւորութիւն մը , և պատշաճ բարեկրթութիւն պիտի չպակսի , ապա թէ ոչ դաստիարակութիւնը թերի կ'ըլլայ :

Իրաւ , շատ ցաւալի բան է որ քիչ մը ատենէ վեր մեր մէջը կը սկսի մտնել բրտութիւնն և անկրթութիւնը , նոյն իսկ բարձրագոյն դաստիարակութեան մէջ ալ . և այն աստիճանի , որ դպրոցներու անքաղաքավարութիւնը և կոպտութիւնը առակ կը դառնայ : Եսիկայ մէկ խորունկ պատճառ մը ունի , որ հիմա կը յիշեմ միայն , և քիչ մը ետքը

1 Ֆենեկոն ինչուան այս ալ կը համարձակի ըսելու . “ Երբոր պէտք ըլլայ կոշտ մտքերու հետ վարուիլ , և այնպիսի զբաղմանց մէջ մանեղ որ զուարճալի չեն , խեղճ՝ որ է միայն ճշմարիտ բարակութիւն , այս է կոպտաներու հետ կոպտ ըլլալ ” :

երկայն վրան պիտի խօսիմ: Այբոր մարդու սրտէն մեծարանքը վերնայ, հարկաւ պէտք է որ դրսէն ալ քաղաքավարութիւնը վերնայ. և մեծարանքը այն ատեն կը պակսի, երբ իշխանութեան ոյժը կը տկարանայ. իշխանութիւնը, այն մեծ և սրբազան բանն է, որոն առջեւ մարդ կը խոնարհի, բայց սիրտը չընդհատարար, ինչպէս կ'ըսէ Աիզոյ:

Այս աշխարհի օրս մատուց կը ցուցուի այն դաստիարակութիւնն՝ որ իշխանութեան և մեծարանայ օրինօք կ'ըլլայ. իշխանութիւն, քաղցր և ուժով, այս է՝ հայրական. մեծարանք անբռնադատ, այս է՝ կրօնական և որդիական:

Ինչ որ ալ ըլլայ, այս ստոյգ է որ զարգացընել առանց բարեկրթելու, ասիկայ ձեռնդրել Դաստիարակելէ և և կարողութիւնները զարգացընելը հարկաւորապէս պիտի ըլլայ անմեղկելի դաստիարակութեան պտուղը: Աշխարհային դաստիարակութիւնը այդ բանը չկրնար ընել. շատ անգամ այդպիսի դաստիարակութեանն ուրիշ պտուղ չքաղուիր, բայց եթէ սնտոի վայելչութեան ախորժ և սովորութիւն. որ շատ շատ նուազ կամ աւելի հաճոյական կերպերու և երեւութի տակ կը պատրուակէ բարուց իրական կոպտութիւն մը, պիտոյից կողմանէ անսանձելի մեղկութիւն մը, իրաւքնէ անկիրթ միտք մը, և բնութիւն մը որուն անհամբոյր ամբարտաւանութիւնը շուտ կամ ուշ ինչպէս որ ըլլայ երեւան կ'ելլայ: Պէտք է որ դաստիարակութիւնն այրական ըլլայ, հաստատուն և անկեղծ, ոչ դաժան՝ բայց և ոչ թոյլ. անոյշ և ծանր խստութիւն մը շատ յարմար է դաստիարակութեան ու զգաստիարակութիւնը կը զօրացընէ:

Այս է բնութեան իղձը, ասիկայ ընկերութեան կարօտութիւնը, ասիկայ տղուն ճիւղութիւնը, ասիկայ իրեն առաքինութեանց զարդարանքը, ասիկայ անխորշելի պարտք իրեն ուսուցչին:

ԴԱՌԻԽ Ե.

Մարդկային դաստիարակութեան այլ և այլ կերպերը:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ, որուն ընդհանուր նպատակն է զմարդ կազմել, ամենամեծ գործք մըն է, որ բոլորովին այլ և այլ կերպեր ունի, այլ և այլ միջոցներ, այլ և այլ ճամբայ, այլ և այլ ժամանակ: Բոլորովին ամենայն կերպով դաստիարակութիւնը մէկ է, բայց ժամանակի, տեղւոյ և ոճոյ պարագաներ ունի: Երբ բնաւորութիւնը զանազան փոփոխութիւն կ'առնու ըստ այլ և այլ հասակի, ըստ այլ և այլ բնութեան, ըստ այլ և այլ պիտոյից, և ըստ այլ և այլ վիճակի, միով բանիւ, ըստ այլ և այլ յարաբերութեանց որով դէմը կ'ելլէ այն որ ինքը պիտի կազմէ:

Այս յարաբերութիւնները խիստ բազմաթիւ են: Եթանկ ալ Դաստիարակութեան բառը շատ տեսակ առամունքներ ունի, որոնց իմաստը լաւ մը սահմանելը խիստ հարկաւոր բան է:

Այս բանիս համար պէտք է որ արհեստական մանրամասն պարագաներու իջնեմ, և որոշ ծանօթութիւններ տամ, որոնց օգուտը մտադիր ընթերցողը ինքն իրմէ կ'իմանայ:

Այս ամէն բանիս վրայ՝ եղած են հանձարաւոր մարդիկ որ քանի մը զարմանալի կտոր բաներ գրած են, չափաւոր մատենագիրներ երկայն ճառեր. բայց շատ պիտանի է որ ճիշդ սահմանները, ու նախնական մտածութիւնները յիշենք ու պարզաբանենք:

Այս այլ և այլ անուանակոչութեանց ուժը հոս տեղս կորոշեմ սովորական լեզուին գործածութեան նայելով. այս պարզ քննութիւնը կրնայ մեծ օգուտ ընել: Ուրիշ կողմանէ՝ ասկէց աւելի հարկաւոր բան չկայ մեր մեծամեծ ինդրոց կատարեալ բացայայտութիւն տալու:

Դաստիարակութիւնը միանգամայն թէ արհեստ է և թէ գիտութեան. այս

կրկին մտքով կ'ըսուի դաստիարակութեան վրայօք լաւ գրութեան ճշն է, դաստիարակութեան մէջ մեծ դրութեան ճշն է, ամբողջ լաւ դաստիարակութեան հիմնական սկզբունք ճշն է :

Վախաւորաբար դաստիարակութիւնը գործողութեան մըն է, ինչպէս որ առաջ տեսանք . նոյն մտքով կ'ըսուի, ինչպէս դաստիարակութեան նոտիքը, որոշ դաստիարակութեան աշխատիլ :

Վաստիարակութիւն կը նշանակէ նաեւ նոյն գործողութեան արդիւնքը : Տուեալ դաստիարակութիւնն է գործողութիւնը, և ընկալեալ դաստիարակութիւնն արդիւնքը . թէ որ կարելի է ըսել, այն՝ ինչ որ մէկը դաստիարակութեամբ եղած է :

Եւս մտքով կ'ըսուի լաւ կամ գէշ դաստիարակութեան, մեծախառն դաստիարակութեան, անհոգ դաստիարակութեան, հասարակ դաստիարակութեան, սնորհ դաստիարակութեան :

Վաստիարակութեան անունը կը տրուի նաեւ այն հոգւոյն որ ընդհանրապէս ազգի մը մէջ տղոց դաստիարակութեան վրայ կը տիրէ : Եւս մտքով կ'ըսուի Գաղղիական դաստիարակութեան, գերմանական դաստիարակութեան, անգղիական դաստիարակութեան : Վարձեալ կ'ըսուի թէ ազգային դաստիարակութեանը ժողովրդեան մը մէջ արհեստական և առեւտրական դաստիարակութեան է . ուրիշ ազգի մէջ պէնտրական դաստիարակութեան է բոլորովին :

Վեհայն դաստիարակութիւն, որ պէս զի իր գործքը կատարեալ ըլլայ, պէտք է որ այս չորս մեծ միջոցները բանեցնէ . ՈՒՍՈՒՄՆ, ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ, ԿՐՕՆՔ, ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ԽՆԱՄՔ . որով իբր չորս զանազան տեսակ, բայց միանգամայն գործադրուած դաստիարակութիւններ կ'ըլլան, և բնականապէս այս անուններս կ'առնուն . դաստիարակութեան բնական, դաստիարակութեան մասնորոշ, դաստիարակութեան կրթական, դաստիարակութեան կրօնական :

Ինչպէս որ կ'երեւայ դաստիարակութեան այս միջոցները ըստ ինքեան այն

պէս հարկաւոր բաներ են, և իւրաքանչիւրը զատ զատ այս ամբողջ գործքին մէջ այնպիսի մեծամեծ արդիւնքներ ունին, որ դաստիարակութեան անունը անոնց ալ տրուած է :

Եւս լեզուն ես ալ կը գործածեմ, բայց այս էական գիտողութիւնը հաստատուն բըռնելով, թէ ամենեւին ըզգուշալի է չփոթել նպատակը միջոցին հետ . ինչպէս ուսմանք՝ մասնորոշ դաստիարակութեան հետ, կամ նաեւ կրօնքը սորվեցնելը՝ կրօնական դաստիարակութեան հետ : Մէկը մէկալին կըրնայ ծառայել, բայց մէկը մէկալը չէ . փորձը լաւ կը ցուցնէ, թէ օրինակի համար՝ մտքին մէջ ամենայն տեսակ ծանօթութիւններ խճողելով, մտաւորական դաստիարակութիւն չըլլար, և ոչ կրօնական դաստիարակութիւն է խղճի դիպուածոց զարմանալի գիտուն ըլլալ :

Վարձեալ՝ դաստիարակութիւնը, ինչպէս առաջուց ըսի, մարդուս կենաց առաջին քսան տարիներուն հետ կ'ընկերանայ :

Եւս ժամանակիս մէջ մարդս ըստ իր բնութեան ընթացիցը՝ իր բնական, մտաւորական և բարոյական զարգացմանը մէջ ալ զանազան փոփոխութիւններ կ'առնու . դաստիարակութիւնն ալ պէտք է որ իրեն հետեւի :

Եւս կը հետեւի որ հասակին սարգյառաջադիմութեանը համեմատ, դաստիարակութիւնն ալ երեք մասն բաժնուի, կամ երեք տեսակ դաստիարակութիւն մէկը մէկալին հետեւին . որոնք ինչպէս մէյմը առաջ անուանեցի, են

Ա . Վաստիարակութիւն մայրական :

Բ . Վաստիարակութիւն նախնական :

Գ . Վաստիարակութիւն երէրորդական :

Եւս բնութեան մէջ եղած երեք աստիճանը պէտք է որ տիրապէս ամենայն դաստիարակութեան մէջ գտուի, ուսման մէջ բւնուած ոճը ինչ ալ որ ըլլայ . որպէս զի պատրաստուի տղան շուտ կամ ուշ գիտնական արուեստի մը հասնելու, կամ ընկերական վիճակի մը սկսանալու :

նացը աւելի կամ նուազ յարմարելու :

Երբոր առանձին խօսելու կարգը մայրական , նախնական և երկրորդական դաստիարակութեանց վրայ դայ , հոն մասնաւորաբար կը ցուցնենք թէ ինչպէս պէտք է ընել որ մէկը մէկալին նախապատրաստութիւն ըլլայ , և թէ ինչպէս պէտք է մէկուն առ մէկալը յառաջադիմութիւնը իրարմով պատրաստել ու կատարելագործել :

Այս խառնակի պարագաներէն զատ , տեղւոյն պարագային ալ դաստիարակութիւնը պէտք է յարմարի . դաստիարակութիւնը կամ առանձին պիտի բռնէ տղան , և կամ թէ իրեն նմաններուն մէջ պիտի դնէ :

Կամ պիտի դաստիարակէ Գիշերահան ու ցորեհան Վարժարանի մէջ , և կամ խառն ոճով մը՝ միայն դրսէն պիտի դայ որ իր հարկաւոր եղած ուսմունքը սորվի հասարակաց դասատան մէջ :

Երանկով դաստիարակութիւնը երկու կը զատեմ , առանձնական որ տղան ընտանեաց մէջը կը մնայ , տնական ընկերութեան մէջ հօրն ու մօրը աչքին տակը :

Այլ դաստիարակութիւն հասարակաց , հայրենի տնէն դուրս հասարակաց դպրոցներու մէջ . և այս վերջինս ալ կրնայ ըլլալ արհաւիր ու ներքին :

Իսկ դաստիարակութեան նպատակն և արդիւնքը անտարակոյս պիտի ըլլայ կազմել կրթել զմարդ ընդհանրապէս : Բայց այսչափով պէտք չէ գոհ ըլլալ . ինքը պարտական է որ իրեն յանձնուած անհատին մասնաւոր վախճանին և առանձին կոչմանը վրայ ալ մտածէ , ու այս կամ այն գիտնական արուեստին սլատրաստէ :

Երբայք ու ընդհանուր կամ առանձնական արդիւնքը , որուն որ դաստիարակութեանը պարտքն է միտ դնելը , և անանկով դաստիարակութիւնը դեռ կը բաժնուի ,

Դաստիարակութիւն ընդհանուր և հարեւոր , որ զմարդը կը կազմէ , մարդը՝ ի վեր քան զամենայն . երբեմն իրեն վիճակը , արհեստը , գիտնական արուեստը

տը մէկ տեղ , բայց անոնցմէ ամենեւին կախում չունենալով :

Այլ դաստիարակութիւն հասարակարկական , որ զմասնաւոր մարդը կը կազմէ , ճարտարապետ ըլլայ , զինուորական ըլլայ , դատաւորական , և այլն :

Այս ալ յայտնի է որ դաստիարակութիւնը քիչ կամ շատ կ'ընդարձակի , իւրաքանչիւրոց վիճակին և կոչմանը համեմատ :

Նոր համար պէտք է որ իր սորվեցուցած բաները յարմար ըլլայ իր աշակերտին ընկերական և նախախնամական վիճակին , ինչ զբաղանք որ ընկերութեան մէջ պիտի կատարէ . և ոչ երբեք անպատշաճաբար նոյն մշակութիւնը պիտի տայ գրագէտին և գործաւորին , կամ դատաւորական մարդու և գետին բանողին :

Այս տեսութեամբ դաստիարակութիւնը այս զանազան անուններու կ'առնու .

Դաստիարակութեան առկայան , գործաւորաց և երկրագործաց համար :

Դաստիարակութեան միջակային , ձեռագիտական , արհեստական առեւտրական , միջին դաս մարդկանց համար :

Երբայք որ դաստիարակութեան Գրաստական , ընկերութեան բարձր աստիճանի մարդկանց համար :

Այս երեք ազգ դաստիարակութեան մէջ քանի մը երեւելի զանազանութիւններ միայն կան , որով իրարմէ կը բաժնուին : Իսկ մէկալ առաջին որոշմունքները որ դրինք , աւելի մի և նոյն դաստիարակութեան հարկաւոր զանազան եղանակներն են , քան թէ տարբեր ազգ դաստիարակութեան . այլ և այլ աստիճաններ կամ կերպեր են որ ամենայն դաստիարակութեան ընթացք՝ սովորականէն սկսեալ ինչուան ամենէն երեւելին ալ պէտք է որ մէկմէկէ ետեւ ի գործ դնեն , որպէս զի հասնին այն մեծ նպատակին , որ է զմարդ վեհաշնչել , և լիով կատարել անոր վրայ որչափ որ կարելի է կատարելապէս այն սքանչելի գործքը որ դաստիարակութեան կ'անուանի :

Եւ այս սկզբանց վրայ քանի մը օրի-
նակներ զնեմ, որով մտածուած իւնս ա-
ւելի պայծառ բացատրուի :

Տուր ձեռքս մէկ վար աստիճանի
տղայ մը, որ ռամկական դաստիարա-
կութիւն պիտի առնու, թէ իրեն ծննդ
դեան, թէ իր կարողութեանցը և թէ
իր կոչմանը պատճառաւ . շատ լաւ՝ այս
իրեն ռամկական դաստիարակութեանը
մէջ, հարկ է որ իրեն տամ, ինչպէս
ուրիշ որ և իցէ մարդու, ընդհանուր և
կարեւոր դաստիարակութեան . այսինքն կրօ-
նից և բարոյականի այն հիմնական ուս-
մունքները իմացողութեան, սրտի ու
խղճմտանաց այն նախնական և գերա-
գոյն ուսմունքները, որոնք որ զմարդ
ողջամիտ և ուղղադատ կ'ընեն, և ա-
նոնցմով կը ստանայ իսկը բաց ու հա-
մեստ մարդը իր արժանիքը :

Պէտք է որ տամ իրեն նաև արեւո-
ստան դաստիարակութեան . այսինքն թէ
այն առանձնական դասերը որոնցմով
իր ընտրած վիճակին մէջ կը ստանայ
ճարտարմտութիւն և յաջողակութիւն
և կ'ըլլայ երևելի ատաղձագործ մը
կամ որմնագիր մը :

Եւ այս համակէան դաստիարակութիւ-
նը պիտի ըլլայ միանգամայն Բնական,
Դաստիարակական, Կրթական և Կրօնական դաս-
տիարակութիւն :

Եւ նոյնպէս պիտի անցնի դաստիա-
րակութեան երեք աստիճաններէն, որ
են Դաստիարակական, Կրթական և Կրօնական :

Թերեւս ըսեն ոմանք . պէտք չէ այն
պիսւոյն երկրորդական դաստիարակու-
թիւնը, հարկ է ուրեմն այս երրորդ
աստիճանը զանց առնուլ : — Եւ ուր
մտածութիւն, բոլորովին ծուռ մտա-
ծութիւն : Երկրորդական դաստիարա-
կութիւնը ամենեւին մէկու մը համար
ալ զանց պէտք չէ ընել . և այս բանս
երբ համակէան դաստիարակութեան վրայ խօ-
սելու կարգ գայ լաւ կ'ապացուցանեմ :

Եւ երրորդ է ըսելը թէ բոլոր այս զար-
գացման միջոցը բանաւոր տղուն դաս-
տիարակութիւնը պիտի հետ զհետեւ
արեւոստանական ու հասարակաց ըլլայ :

Եւ արեւոստանական, իր ծննդեան առաջին

օրերը, երբ մայրական խնամոցը միայն
կարօտ է :

Հասարակաց, առջի բերան սրահի ա-
պահի ըստածներով, քրիստոնէական դը-
պրոցներով :

Իսկ տղայ մը որ ձեռագիտական,
առևտրական, արհեստական վիճակի
վրայ պիտի դրուի, ինչպէս առջինին
համար ըսինք, միշտ պէտք է,

Եւ արեւոստանական դաստիարակութիւնը, որ Բն-
ական Դաստիարակութիւն է, աւելի մտաց առա-
ւելութիւն տալով, ու առջինէն աւելի ընդ-
արձակ ընդհանուր ծանօթութիւններ :

Եւ արեւոստանական դաստիարակութիւն,
որ իրեն ուրուարդութիւն և ճարտա-
րակութիւն կը սորվեցնէ, թէ որ
ճարտարագետ պիտի ըլլայ . իսկ թէ
վաճառական, առևտրական տեղեկու-
թիւններ, և այլն, և այլն :

Եւ այս իրեն կարեւոր և արեւոստանական
դաստիարակութիւնները ժամանակին
ընթացից պիտի հետեւին, և մէկ մէկու
ետեւ պիտի ըլլան,

Դաստիարակութիւն Դաստիարակական,
որ սովորաբար արեւոստանական և ընտանեաց
մէջը կ'ըլլայ :

Դաստիարակութիւն Կրթական, որ
կ'ըլլայ կրօնաւորաց քով կամ ուրիշ տեղ
մը :

Եւ վերջապէս դաստիարակութիւն
Երկրորդական, որուն կ'իյնայ աւելի կա-
տարեալ ծանօթութիւններ տալ պատ-
մութեան, աշխարհագրութեան, դրպ-
րութեան, քանի մը օտար լեզուներ
սորվեցնել, արհեստներու մտադրու-
թիւն կամ առևտրական և ձեռագիտա-
կան գիտութիւններու տեղեկութիւն,
փորձ վարպետներու քով կամ մասնաւոր
դպրոցներու մէջ :

Եւ պէտք է որ միշտ ուսումն, կըր-
թութիւն, կրօնք և առողջութեան
խնամք, այս է՝ պէտք է որ Դաստիարակական,
Կրթական, Կրօնական և Բնական դաստիա-
րակութիւնները միաբան այս մեծ և
գեղեցիկ գործը կատարեն :

Թէ որ տղան բարձրագոյն դաստիա-
րակութեան բարերարութեանը կան-
չուած է, պէտք է իրեն տալ

Կարեւոր դաստիարակութիւնը, որ ՚ի նման պիտի կազմէ աւելի կատարեալ մարդը, մարդ գերագոյն մարդկութեան մարդը:

Եւ արդեօք արեւմտեան դաստիարակութիւնը, որ զինքը պիտի ընէ ուսուցիչ տղայոց, կրօնքի պաշտօնեայ, դատաւորական մարդ, և այլն:

Եւ որ երկրորդական դաստիարակութիւնը Բանասիրական ուսմամբ պիտի ըլլայ:

Եւ իր արդեօք արեւմտեան դաստիարակութիւնը երկրորդական դաստիարակութեանէն ետեւ պիտի կատարուի կամեկեղեցական ուսումնարանի մէջ, կամ իրաւագիտութեան և կամ բժշկականութեան և կամ որ և իցէ մասնաւոր ուսման դպրոցի մը մէջ:

Եւ չպէս որ վերը ըսինք, դաստիարակութիւնը պէտք է միտ դնէ անոնց բնաւորութեան և բնութեանը որ կը դաստիարակէ. նոյնպէս ժամանակին, տեղւոյն, ազգատոհմին և գիտնական արուեստին. դարձեալ պէտք է որ նաեւ միտ դնէ դարուն և տարւոյն, ընկերութեան և ազգին ընդհանուր հանգամանաքը որոնց մէջը տղան իր կեանքը պիտի անցընէ. և ըստ այս մեծ և հոր տեսութեանց, հարկ է որ դաստիարակութիւնը ըլլայ ազգային, եւրոպական, ընկերական (աս ետքի բառն ճշմարիտ և ուղիղ իմաստովը առնելով), և ընդհանրական:

Եւ չպէս որ կը տեսնուի, դաստիարակութեան մէջ ամենայն բան կը բովանդակուի, և ասիկայ այնպիսի գործք մըն է, որ սահման չունի, իր զանազան կերպերը գրեթէ թիւ չունին. և սակայն պարզ գործք մըն է և նպատակը մի, զմարդ վեհացնել, մարդկային բնութիւնը և արժանապատուութիւնը իրեն վրայ կատարելագործել, և այնպէս ընել որ կարենայ հայրենեացը ծառայել, և կենաց զանազան վիճակի մէջ մէկ օգտակար և պատուաւոր ընթացք մը ունենայ:

Եւ երբ սովորական կարեւոր դաստիարակութիւնը ռամկին տղան իր աստիճանին իր մտացը և իր բախտին համեմատ չա-

փաւոր գործքի մը և վարի աստիճանի վիճակի մը ընդհանուր կերպով կը յարմարցնէ:

Եւ անէն Բարձր կարեւոր դաստիարակութիւնը զանոնք, որ երևելի պաշտօններ կ'ընդունին, ընդհանրապէս ընկերական կառավարութեան և մեծ մեծ գործառնութեանց յարմար կ'ընէ:

Եւ արդեօք արեւմտեան դաստիարակութիւնը գիտութեանց, ճարտարութեանց, արուեստից, գործաւորութեանց մէջ ալ մասնաւոր մարդիկ կը կազմէ, աւելի խոր ծանօթութիւններով, աւելի բարեկիրթ առաքինութիւններով և աւելի հաստատ փորձառութեամբ զարգարելով:

Եւ որ այս ամենայն դաստիարակութեան զանազանութիւնները գերագոյն միտք մը գեղեցիկ համաձայնութեամբ մի և նոյն վախճանի որ ուղղէ՝ կ'ըլլայ հասարակաց դաստիարակութեան ամենամեծ խնդրոյն կատարումը:

Եւ ինքը աշխարհքս մեծ գրքի մը նմանցուցին, ուստի ով որ իրեն երկրէն զատ ուրիշ աշխարհք տեսած չէ՝ աս մեծ գրքին մէկ թուղթը միայն կարդացեր է: Եւ ուր որ օտար երկիր ճամբայ ընելը զմարդ կը կրթէ ու կատարելագործէ. բաւական է որ մարդ գիտնայ տեսածներէն ու լսածներէն օգուտ քաղել, և հանդիպած վտանգներուն կամ գիպուածներուն մէջ ինքզինքը կառավարել: Ճամբորդի մը չորս հարկաւոր բան պէտք է, առողջութիւն, ստակ, աղէկ ընկեր մը և համբերութիւն: Եւ տեսած բաներուն վրայ տեղեկութիւն չառնող ու լսածները յիշատակաբանի մէջ չանցընող ճամբորդը, զինքը տանող կառքին անիւներէն աւելի բան մը չսորվիր ու շահ մը չընէր ըրած ճամբորդութենէն: